

Дубровська Л.О.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки, початкової освіти

та освітнього менеджменту

Дубровський В.Л.,

старший викладач

кафедри педагогіки, початкової освіти

та освітнього менеджменту

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,

16600, Україна, м. Ніжин, пр. Інститутський, буд. 6, кв. 42.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

АННОТАЦІЯ

Стаття присвячена актуальності проблеми організації самостійної роботи у початковій школі, розглянуто умови організації самостійної роботи на уроках у початкових класах.

Ключові слова: дидактика, молодший школяр, початкова освіта, навчання, самостійна робота.

THEORETICAL BASIS OF ORGANIZATION OF SUBSTANTIVE LEARNING IN PRIMARY CLASSES

ANNOTATION

The article is devoted to the urgency of the problem of organization of substantive learning in elementary school, the conditions of organization of substantive learning at the lessons in elementary schools are considered.

Key words: didactics, junior pupil, elementary education, study, substantive learning.

На сьогоднішній день зростає значення початкової освіти. Оновлення сучасної освіти на засадах компетентнісного підходу мотивує необхідність формування в учнів здатності думати і діяти самостійно. Початкова ланка школи повинна не тільки дати учням певну суму знань, а й формувати в них навички самостійного учіння. Зазначене спричинює необхідність використання у освітньому процесі початкової школи самостійної роботи учнів, що

позитивно впливає на якість засвоєння ними знань, формування різноманітних предметних умінь і навичок, створення умов для самореалізації школярів, стимулюванню їх пізнавальної активності, виховання старанності й відповідальності тощо.

Видатні педагоги у своїх творах зазначали, що людина, яка не вмє самостійно вчитися, а тільки засвоює те, що їй дає вчитель, мало на що придатна. Нині дидакти і вчителі шукають такі засоби, які б допомагали всім дітям набутти вміння самостійно вчитися, сприяли б їхньому розвитку. Цей аспект має принципове значення, адже учневі треба адаптуватися в суспільстві, яке постійно змінюється й потребує ініціативних людей, здатних самостійно мислити.

Значний внесок у дослідження учнівської самостійної діяльності внесли такі вітчизняні й зарубіжні науковці знайшли своє відображення в роботах Я.А. Коменського, Й. Песталоцці, О. Ващенко Питання удосконалення організаційних форм і методів самостійної роботи знайшли своє відображення в роботах Я.А. Коменського, Й. Песталоцці, О. Ващенко та ін.

Практичною стороною організації самостійної діяльності учнів у навчальному процесі займалися відомі педагоги Б.П. Єсипов, О.А. Нільсон, П.І. Підкасистий та інші.

В останні роки питання вдосконалення організаційних форм і методів навчання розглядалися в працях А.М. Алексюка, В.О. Онищука, О.Я. Савченко, І.М. Чередова, Ю.І. Мальованого, В.О. Вихрущ тощо.

На сьогодні розглянуто сутність, форми і види самостійної роботи учнів, технологію організації й керівництво самостійною навчальною діяльністю, дидактичні умови організації самостійної роботи учнів різного віку.

Досягнення потрібного суспільству рівня освіченості та розвитку особистості неможливо без систематичної самостійної праці, готовність до якої закладається у шкільному віці. У зв'язку з велика увага приділяється самостійній навчальній діяльності учнів.

Метод самостійної роботи учнів постійно в центрі уваги дидактів і психологів, які проводять дослідження з різних аспектів розвивального навчання. Доведено, що самостійна робота відіграє велику роль у формуванні і розвитку навчальних умінь, вихованні волі, пізнавального інтересу, навичок колективної праці. У ній виявляється індивідуальність кожного учня, формується їхній інтелект і характер. Усе це сприяє засвоєнню глибоких і міцних знань.

Однак, на нашу думку, проблема використання у навчанні самостійної роботи молодших школярів потребує детального розгляду.

Аналізуючи праці багатьох вчених, ми можемо наголошувати, що самостійна робота включає те, як вчитель відноситься до учнівської самостійної роботи; те, як учні самі планують свою роботу; те, як головне і другорядне вміло виділяється; те, як необхідно оцінювати свої ускладнення, які виникають під час вивчення нового матеріалу, чи є в учнів інтерес до роботи, те, як використовуються отримані знання.

Вищою стороною діяльності школяра є самостійна робота. Вона є також формою самоосвіти. Розглядають самостійність і як вид навчальної діяльності дітей. Вона повинна бути мотивованою роботою. Самостійність має різні сторони, багато функцій, а також є дуже важливою в навчальному плані. Це поняття ще точно не визначена. Самостійність - це робота, яка організовується школярем, залежна від його спрямувань, здійснюється у зручний для нього час, контролюється ним же. Вдосконалення самостійності походить від разом взятих дій учителя і дитини, від того, як учень сприймає особливості своєї праці [2].

Діяльність, як самостійність учнів виявляється в думках, мисленнях, в змозі перебувати в нових обставинах, в умінні знаходити і бачити проблему, завдання, знайти шлях до їх вирішення [4].

Самостійна робота повинна спонукати учнів до того, щоб вони самостійно працювали, виконувати самоконтроль, а також контроль взаємний, надавати одне одному допомогу .

Вчені поєднують пізнавальний розвиток і розвиток самостійності із загальним розвитком дітей [2; 4; 7; 9]. В навчальних програмах, підручниках для початкової ланки говориться про дану проблему і по сьогодні. Адже прагнення працювати самостійно потрібно навчати в ході навчання. Період уроку, де створюються уміння і навички на практиці дітей, є головним місцем. Вдосконалювати її необхідно на стадії, коли розкривається інтерес до нового матеріалу [6].

Самостійну роботу вважають формою навчального і виховного процесу. Щоб відрізнити її від тієї роботи, яка є не самостійною, то вчитель має брати участь у цьому навчанні. Тобто для такого виду відводиться свій певний час. Вчені розрізняють навчальні обставини, де діти певний час працюють, але цей час не має меж. Ось тому в деяких працях називають самостійність школяра, як індивідуальну або групову роботу, яка виконується без допомоги вчителя [3]. Самостійна робота – це вид навчальної роботи школярів, у ході якої вони розробляють свою роботу, самостійно контролюють, редагують процес і наслідки того, як вона була виконана. Здійснюватися вона може і за вимогами педагога, і за самостійно створеним учнем планом, без допомоги вчителя, але під його управлінням. Крім цього, самостійну роботу розглядають як метод постановки мети. Педагог повинен створювати учнівську діяльність, щоб досягти поставленої мети. Адже, самостійною називають таку роботу, в процесі якої отримують знання, навчаючись під контролем педагога, а потім застосовують їх на практиці [11]. Самостійну роботу часто тлумачать і як ціль. Таким чином, таку роботу називають самоосвітою.

Кожний науковий термін має свою структуру. Багато науковців поняття самостійної роботи звужують, а деяки його розширюють і як наслідок відбувається втрата специфіки.

Самостійна діяльність – це усвідомлення, мета, мотиви, реалізація дій, для яких необхідні різні засоби, зусилля школярів [5]. Зв'язок творчої й індивідуальної роботи школярів згадується у працях багатьох науковців і дидактів.

Організація самостійної роботи учнів має не вузьку рису і не один план досліджень, бо ще багато питань даної складної ситуації навчального процесу залишається не доопрацьованими.

В педагогіці окреслюється, що самостійність дітей є результатом такої діяльності на уроці, яка потребує вдосконалення, обґрунтованості та розуміння. Це потребує від наставника особистої розробки своїх дій. При цьому самостійна робота розглядають, як форму діяльності школяра, форму самостійної освіти, що виконується разом з іншими в колективі [12]. Культуру розумової праці утворює самостійність, яка прогнозує, щоб учні вникали в сенс проблеми і знаходили шляхи її виконання. Так, будуть виникати особисті здібності дітей та їх зацікавленість, які в свою чергу мотивуватимуть розвивання знання, мислення, сприятимуть творчому розвитку. Правильне і чітко визначене твердження за В. І. Андрєєвим. Він переконує в тому, що при роботі школярі можуть користуватися різними засобами навчання. Він доводить, що представлена робота учнів здійснюється під керівництвом наставника, з метою розвитку всіх необхідних якостей, учні самостійно виконують різного виду завдання [1, с.265].

Отже, для самостійності характерне ціннісне ставлення до отримання якісних знань, вмінь і навичок. Учнівська робота, яка є самостійністю має свою значну історію та традиції в здійсненні її головних питань в практику. Самостійна робота посідає головне місце в дослідженнях педагогіки. За свідченнями багатьох вчених і практиків, організація роботи є одним з найрозповсюджуваних етапів, щоб збільшити ефективність уроку та активізації пізнавальної діяльності. Такій роботі належить формування і розвиток умінь, зацікавленості, розвитку пізнання. В ній виявляється індивідуальність кожного учня, формується їхній інтелект і природа бачення. Усе це сприяє засвоєнню глибоких і міцних знань. Тому, проблема самостійної роботи учнів є важливою.

Тлумачать самостійну роботу і як засіб навчання, який: у кожній певній ситуації засвоєння відповідає певній дидактичній меті та завданням; створює в учнів потрібний ступінь та рівень учіння для вирішення різної складності

пізнавальних завдань; є найголовнішим засобом педагогічного управління та керівництва самостійною пізнавальною діяльністю [10].

Самостійна робота учнів – це поєднання різних навчальних прийомів, методів і дій, за допомогою яких вони самостійно закріплюють і поглиблюють здобуті раніше теоретичні знання, практичні навички й уміння, а також оволодівають новими. Вона має неймовірно важливе і цінне значення для формування й удосконалення знань, мислення й переконань. Метод самостійної роботи є одним із головним .

Мета самостійної роботи учнів – це її направлення на вирішення соцзавдання, тобто поновлювати свої знання, а також розумітись у потоці наукової інформації. Завданням навчальної роботи це розвиток пізнання, висловлення думок, ініціативи з прийняття рішення.

Для покращення результатів навчального процесу враховують принципи організації самостійної роботи учнів. Це такі принципи, як: -системність та послідовність, тобто система організації самостійної роботи учнів має підпорядковуватись таким вимогам, як покрокове ускладнення роботи, логічний зв'язок між усіма елементами, причинно-наслідкові зв'язки, відносна логічна завершеність кожного елемента системи; -посильність, тобто необхідно подавати на кожному етапі організації самостійної роботи завдання, які б відповідали рівню знань і вмінь учнів та враховували їхній ступінь розвитку навичок; - власність та розрізнення, тобто необхідно поділити учнів на групи за якісними показниками їхньої самостійності на кожному етапі навчання, враховуючи особливості організації самостійної роботи сильних і слабких учнів, їхні власні інтереси; -успішність та позитивність, тобто потрібно рекомендувати завдання, які передбачають самостійність роботи учнів, звертаючи увагу на рівень складності завдання, який повинен відповідати рівню розвитку навичок самостійної роботи учнів та рівню їхніх знань. Це мотивуватиме учнів до подальшого навчання і спонукатиме до проведення самостійних досліджень на вищому

рівні;

-активність та інтерактивність, тобто ступінь безпосередньої участі учнів у плануванні та реалізації того чи іншого навчального завдання має поступово підвищуватися. Тобто учень повинен свідомо віднестися до виконання самостійної роботи. Він може сам обирати методи роботи над завданням та планувати графік виконання. Результати, одержані в процесі своєї роботи, учень має проаналізувати самостійно. При цьому інтерактивність визначається як здатність до колективної праці, створення нетривалих колективів з більш-менш точно розподіленими ролями задля виконання того чи іншого завдання;

-оптимальність – це найскладніший принцип, бо має багато трактувань. У даному випадку оптимальність – це застосування таких видів, форм і методів самостійної роботи учнів, які слугують якісному зростанню показників розвитку самостійності учнів за найкоротший проміжок часу[9].

Існують завдання, що мають питання та вимагають нових відповідей, пошуків, досліджень. Ці завдання більше спрямовуються на пояснення та обґрунтування фактів, порівнювання чи ототожнювати предмети та явища, встановлення і усвідомлення між ними єдності.

Результати досліджень і передовий педагогічний досвід дають змогу утверджувати, що самостійна діяльність учнів, яка вміло організована, сприяє оволодінню учнями глибокими й міцними знаннями, активізації розумових дій, розвитку пізнавальних здібностей [8].

Отже, організація самостійної роботи учнів початкової школи як однієї з форм їх пізнавальної активності – складова частина проблеми вибору методів, форм навчальної діяльності. Розв'язання її на належному рівні дає можливість навчити учнів вчитися, включати їх в активну пошукову діяльність, що значно розширює освітні можливості уроків, підвищує ефективність в опануванні учнями знаннями та вміннями, викликає позитивне ставлення до навчання.

У процесі самостійної роботи в учнів виробляється внутрішня пізнавальна потреба, вміння доказово міркувати, вдосконалюються розумові операції, виробляється теоретичне мислення. Головним завданням сьогодення

вважається «не донести», «пояснити і показати», а організувати спільний пошук вирішення завдань і за допомогою методичних прийомів вчити дитину «вчитися». Необхідно створити такі умови навчання, за яких учень відчуває свою успішність, свою інтелектуальну досконалість, відчуває себе частинкою соціуму.

Список літератури

1. Андреев В. И. Педагогика: Навчальний курс для творчого саморозвитку. - 2-е вид. - К.: Центр інноваційних технологій, 2000.
2. Буряк В.К. Самостоятельная работа учащихся. – К.: Знание, 1990. – 48 с.
3. Вірнієнко О.М. Диференційований підхід до навчання школярів рідної мови// Початкова школа. – 1991. – № 9. – С.16-19.
4. Данилов М.А. Воспитание у школьников самостоятельности и творческой активности в процессе обучения / М.А.Данилов. – М.: Просвещение, 1961. – С.11.
5. Зоренко И.С. Дидактические условия организации самостоятельной учебной работы школьников: Дис... канд. пед. наук. – Кривой Рог, 1997. – 181 с.
6. Мальований Ю.І. Про сучасний урок // Молодому вчителю / Укладач Є.С.Березняк. – К.: Радянська школа, 1998. – С.137-150.
7. Пидкасистий П. И. Самостоятельная деятельность учащихся. – М., 1981. – 78 с.
8. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок. – К., 1989.
9. Савченко О.Я. . Дидактика початкової школи / О.Я.Савченко. – К.: Абрис, 1997. – 416с.
10. Стрезикозин В.П. Актуальні проблеми початкового навчання / В.П.Стрезикозин. – М.: Просвещение, 1976. – 206с.
11. Стрілець С. Математичні задачі підвищеної складності на додавання і віднімання в межах 100// Початкова школа. – 2004. – № 6. – С.26-27.
12. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови / В.О.Сухомлинський // Українська мова і література в школі. – 1987. – №1. – С.49 - 53.

